

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВІДНОВЛЕННЯ ЖІНОК, ЩО ЗАЗНАЛИ НАСИЛЛЯ, НА ОСНОВІ ПРАКТИКИ СИЛЬНИХ СТОРІН

Столярик Ольга Юріївна

ORCID ID: 0000-0003-1105-2861

докторка філософії із соціальної роботи, доцентка кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Сарнацька Аліна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-5253-291X

Аспірантка

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Семигіна Тетяна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

докторка політичних наук, професорка, членкиня

Національне агентство кваліфікацій, Україна

Вступ. Гендерно зумовлене насильство належить до поширених суспільних явищ: кожна третя жінка у всьому світі протягом свого життя зазнавала фізичного або сексуального насильства [16]. Для України це теж досить гостра проблема [2; 6], і війна суттєво посилила її прояви [1].

Питання про те, як допомогти жінкам пережити насилля, відновитися після нього та уникнути подальших ризиків належить до тих, які активно обговорюються у фаховій літературі із соціальної роботи [11-13].

Наразі сучасна соціальна робота характеризується розвитком нових підходів та методів, які спрямовані на покращення якості життя людей, котрі потребують допомоги. Одним із перспективних напрямків розвитку соціальної роботи вважається підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів [5], який набуває поширення у закордонній практиці, починаючи з 2000-х років, і може бути застосований і до соціально-психологічної підтримки жінок, які переживають насилля.

Мета. У цій роботі схарактеризовано основні ідеї підходу, орієнтованого на сильні сторони, його теоретичне обґрунтування та можливості застосування у роботі з жінками, які зазнали гендерно зумовленого насильства.

Основна частина. Насамперед, слід зауважити, що підхід базується на тому, що у кожної людини, родини та громади наявні сильні сторони (риси характеру, ресурси, набутий досвід, потенціал), які можна використовувати для подолання труднощів та досягнення успіху.

Цей підхід тісно пов'язаний з основними професійними цінностями соціальної

роботи:

(1) самовизначення (надає клієнтам свободи робити вибір у своєму житті та рухатися до встановлених цілей у спосіб, який вони вважають найоптимальнішим);

(2) розширення прав і можливостей (закладає основу для усвідомленого самовизначення);

(3) визнання цінності клієнта та повага до його гідності [11].

В основі цього підходу – концепції позитивістської психології, орієнтовані на оптимізм та щастя [10]. У втручаннях соціальної роботи, базованих на сильних сторонах, часто використовуються такі категорії, як «Я-концепція», самоактуалізація, самоефективність, суб'єктивний добробут, клієнтська перспектива, життєвий досвід, позитивне мислення, життєві цілі тощо.

Водночас соціальні працівники, які впроваджують інтервенції сильних сторін, мають послуговуватися такими концепціями соціальної роботи, як:

- Зосереджені на рішеннях та завданнях моделі соціальної роботи, у межах яких соціальні працівники разом із клієнтами визначають конкретні цілі та завдання, котрі допоможуть поліпшити становище людини, сім'ї чи громади.

- Концепція наснаження (розширення повноважень, імпаурменту), яка спрямована на надання клієнтам знань, навичок і ресурсів, котрі дозволяють їм брати активну участь у прийнятті рішень, контролювати своє життя, а відтак – сприяють більшій незалежності.

- Концепція резиліентності (стійкості), яка наголошує на здатності клієнтів справлятися з життєвими труднощами та стресовими ситуаціями.

- Розвивальний підхід, який орієнтований на розширення потенціалу клієнтів, посилення їхньої здатності залучати нові ресурси та активно використовувати наявні.

Дослідження засвідчують, що опертя на сильні сторони добре спрацьовує у соціально-психологічній допомозі різними категоріями клієнтів: людям літнього віку [4], внутрішньо переміщеним особам [12], учасникам бойових дій, які повертаються в свою громаду [9], жінкам, які живуть з ВІЛ та перебувають у складних життєвих обставинах [3], та іншим. Також він може бути застосований для роботи з сім'ями [8; 9; 19] або громадами [7].

Доцільно зауважити, що підхід, орієнтований на сильні сторони, може набувати форми короткострокової (від 3 до 6 місяців) структурованої інтервенції [8] або слугувати аксіологічною, ціннісною основою реалізації певних соціальних програм [3].

Аналіз досліджень, проведених закордонними науковцями [13-15], засвідчує, що опертя на сильні сторони спрацьовує і в інтервенціях для жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства (однак, не на початковому етапі соціальної допомоги, яка носить кризовий характер, а на етапі відновлення) та з тими дівчатами і жінками, які мають високі ризики зазнати такого насильства. Дослідники наголошують на важливості підходу, що ґрунтується на силі, для соціальних працівників та фахівців із психічного здоров'я при вирішенні проблем, пов'язаних із насильством чи його ризиком.

У осіб, які пережили насильство чи перебувають у зоні потенційного ризику, розвивається низька самооцінка, знижується здатність до самовизначення, що песимістично впливає на їхнє загальне фізичне, соціальне та психічне благополуччя. Принципи підходу, орієнтованого на сильні сторони, зокрема піднесення віри у свої можливості, вміння ставити перед собою цілі та досягати їх, розвиток надії, що застосовуються у соціальній підтримці жертв насильства можна ідентифікувати як

інструмент їхнього відновлення. Підхід варто використовувати системно та спиратися на його ключову мету – розширення прав і можливостей клієнток на усіх рівнях – від задоволення їх базових життєвих потреб, створення мереж підтримки, до забезпечення економічної та соціальної незалежності.

Формування оптимістичних поглядів на життя, здатність помічати позитивні події, жити «тут і тепер» дозволяє компенсувати наслідки травматичного досвіду клієнток, покращити емоційний стан, знизити стрес та депресію, відшукати внутрішній ресурс як точку опору та зростання, перемоги над минулим. Це сприяє посттравматичному зростанню клієнтки [13].

При застосуванні підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, у роботі з жінками, які зазнали або мають ризик зазнати ґендерно зумовленого насильства, слід:

- Створити атмосферу безпеки та довіри, в якій жінка зможе відкрито говорити про свій досвід та почуття. Не варто наголошувати на питаннях, які повертають до травматичного досвіду. Краще зосередити розмову про те, як вона відчуває себе зараз. Однак, якщо клієнтка виявить бажання говорити – слід всіляко заохочувати її. Доцільно переконатися, що її базові потреби на момент зустрічей (фізіологічні, потреба у безпеці, потреба у житлі) є задоволені.

- Допомогти жінці зрозуміти, що вона не сама, що є люди, які готові їй допомогти. Ключовий акцент – базова потреба у прийнятті. Клієнтки, які зазнали насилля чи мають такий ризик, часто вдаються до саможестигматизації, через що відчувають себе ізольованими від середовища. Соціальні працівники повинні демонструвати віру та прийняття клієнтки, з її минулим досвідом, теперішнім самопочуттям та поглядом на майбутнє.

- Підтвердити цінність жінки та її здатність до самореалізації. Системна робота над самооцінкою клієнтки, пошуку цілей у житті і укріпленні віри у те, що вони досяжні сприяють самоєфективності жінок, їхньому прагненню стати краще та жити гідно.

- Звернути увагу на прояви саможестигматизації, які мають руйнівний вплив на людину. Не варто знецінювати чи нехтувати травматичним досвідом та пов'язаними із ним негативними наслідками. Його слід вивчити спільно з клієнткою та віднайти свідчення її сили (у опорі, розірванні стосунків, втечі тощо). Слід наголошувати їй, що вона – унікальна, сильна, гідна. Можна заохочувати її підтримувати інших клієнток, які мають ризик стати жертвами насилля чи уже ними є. Це дозволить їй зрозуміти, що вона не одна, посилить її резильєнтність.

- Допомогти жінці розвинути свої сильні сторони та ресурси, які допоможуть їй змінити середовище, те соціальне оточення, в якому вона перебуває. Реструктуризація соціального простору (місця проживання, стосунків з іншими, місця роботи) покращує відчуття контролю над процесом одужання, підвищує якість життя клієнтки, налаштовує на оптимістичні прогнози.

Використання підходу, орієнтованого на сильні сторони, для соціально-психологічної підтримки жінок, які зазнали насилля, вимагає від соціальних працівників, як належної ґендерної компетентності, так і умінь та навичок травмотерапевтичної роботи, знання принципів розвивальних і наснажувальних підходів.

Висновки. Аналіз досліджень підтверджує, що підхід, орієнтований на сильні сторони, – це інноваційний та ефективний спосіб покращення якості життя людей, котрі потребують допомоги. Його можна схарактеризувати як гуманістичний, оскільки він спирається на потенціал людини та її здатність до самореалізації.

Водночас цей підхід також є прагматичним, оскільки він спрямований на допомогу клієнтам у вирішенні конкретних проблем та досягненні конкретних цілей. Застосування підходу має бути адаптивним, зважати на специфіку конкретної групи клієнтів. Для дівчат та жінок, які зазнали насилля, опертя на сильні сторони має бути поєднано з травмотерапевтичною роботою.

Список використаних джерел:

1. Адільханян, І. та ін. (2022). Запобігання та реагування на гендернозумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах. Відень: WAVE. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/7/532505.pdf>.
2. Волосевич, І. & Коноплицька, Т. (2015). Поширеність насильства щодо дівчат та жінок. Київ: Фонд народонаселення ООН.
3. Гальчинська, О. & Семигіна, Т. (2017). Втручання з розвитку економічної самостійності «Майстерня можливостей». Київ: Поліграф-плюс.
4. Каркач, А. & Семигіна Т. (2024). Цифрова компетентність людей літнього віку. Tallinn; Teadmus.
5. Семигіна, Т. В. (2018). Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 190-194). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка.
6. Семигіна, Т., Левченко, В. & Плевако, О. (2008). Насильство в українських сім'ях: офіційний та неофіційний зрізи. Магістеріум НаУКМА: Соціальна робота і охорона здоров'я, 32, 16-23.
7. Семигіна, Т. & Палатна, Д. (2022). Підхід, орієнтований на сильні сторони, у роботі з територіальними громадами: огляд міжнародної практики. Соціальна робота та соціальна освіта, 1 (8), 87-100.
8. Столярик, О. Ю. (2022). Підхід, орієнтований на сильні сторони, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом. Дис. ... доктора філософії, спец. 231 «Соціальна робота». Тернопіль: ТНПУ <https://bit.ly/47St1DE>.
9. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. Social Work and Education, 10(1), 63-77.
10. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2022). Орієнтація на оптимізм та щастя: психологічні основи розвитку сильних сторін клієнтів соціальної роботи. Соціальна робота та соціальна освіта, 2, 143-157.
11. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2022). Соціальна робота із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом: інтервенція з розвитку сильних сторін. Таллінн: Teadmus.
12. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2023). Використання підходу, орієнтованого на сильні сторони, у роботі з вимушеними переселенцями. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика. Матеріали Всеукр. наук.-практ.конф. (с.194-198). Кропивницький: ЦДУ.
13. Asay, S. M., DeFrain, J., Metzger, M., & Moyer, B. (2016). Implementing a strengths-based approach to intimate partner violence worldwide. Journal of family violence, 31, 349-360.
14. Chandhok, G., & Anand, M. (2020). Practising strength-based approach with women survivors of domestic violence. Gender and Mental Health: Combining Theory and Practice, 237-251.
15. Crooks, C. V., Jaffe, P., Dunlop, C., Kerry, A., & Exner-Cortens, D. (2019). Preventing gender-based violence among adolescents and young adults: Lessons from 25 years of program development and evaluation. Violence against women, 25(1), 29-55.
16. WHO (2021). Violence against women prevalence estimates, 2018: global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence>.